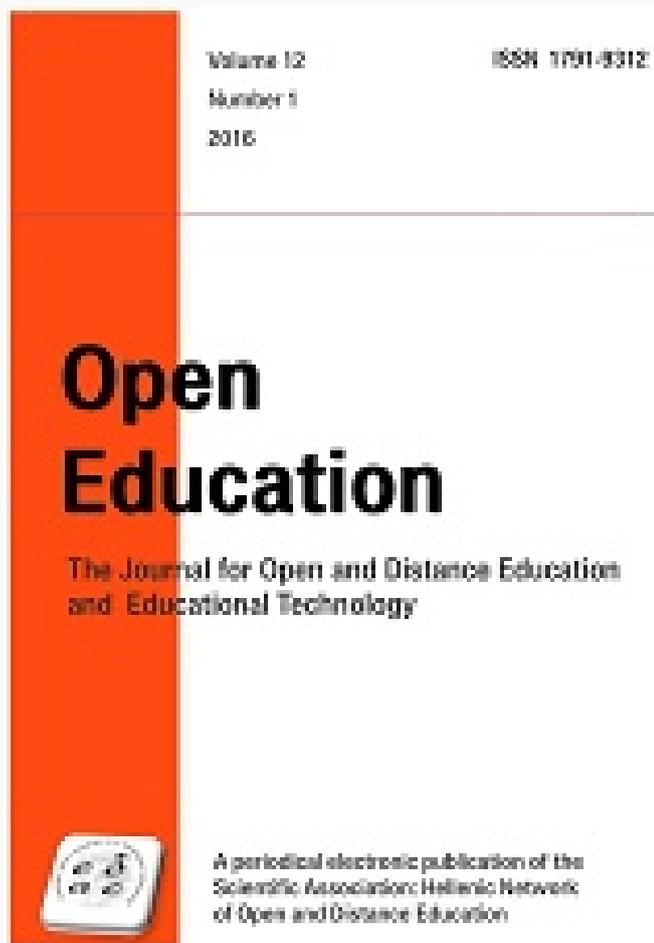

Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία

Τόμ. 12, Αρ. 1 (2016)

Η συμβολή του portfolio ως μέσο αξιολόγησης του εκπαιδευομένου στην τριτοβάθμια εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Ελπινίκη Νικολακάκη

doi: [10.12681/jode.10235](https://doi.org/10.12681/jode.10235)

Βιβλιογραφική αναφορά:

**Η συμβολή του eportfolio ως μέσο αξιολόγησης του εκπαιδευομένου στην
τριτοβάθμια εξ αποστάσεως εκπαίδευση**

**The contribution of eportfolio in the evaluation of distance students in tertiary
institutions**

Ελπινίκη Γ. Νικολακάκη

Εκπαιδευτικός Γαλλικής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
Κάτοχος Μ.Δ.Ε. «Σπουδές στην Εκπαίδευση» (ΕΑΠ)

elpinik2@gmail.com

Abstract

The purpose of this article is to present the contribution of eportfolio in the evaluation of distance students in tertiary institutions. Through a literature review we present the main research findings and we highlight the importance of eportfolio at strengthening interaction of students with their tutors and developing autonomy. The eportfolio provides insight learning, consistency of knowledge and reflection. It also enhances the skill of quick evaluation of the information and especially the online information. The assessment relates to the content of the course and is not a "punitive" procedure at the end of the learning process. To eportfolio can improve the turnaround time of the work students prepare, and contribute positively to their overall performance. Another argument is that eportfolio can serve as a professional development tool and mobilizes students to reintegrate into the working arena, with increased confidence in their abilities, but mainly can serve as a vehicle for assessing prior knowledge of learners and determines the relevance with the current curricula in a six-year university. A pilot implementation of eportfolio at Hellenic Open University and a survey on the results of this implementation would be of particular interest.

Key-words

Eportfolio assessment, assessment of long distance learners, alternative approach to assessment, reflection

Περίληψη

Σκοπός αυτού του άρθρου είναι να παρουσιάσουμε τη συμβολή του eportfolio στην αξιολόγηση των εξ αποστάσεως σπουδαστών σε τριτοβάθμια ιδρύματα. Μέσω μιας βιβλιογραφικής έρευνας παρουσιάζονται τα κυριότερα ευρήματα της βιβλιογραφικής μας έρευνας και αναδεικνύεται η σπουδαιότητα του eportfolio στην ενίσχυση της αλληλεπίδρασης των σπουδαστών με τους επιβλέποντες καθηγητές και στην ανάπτυξη αυτονομίας. Το eportfolio παρέχει ενδείξεις μάθησης, συνεκτικότητας της γνώσης και αναστοχασμού. Ενισχύεται η δεξιότητα της γρήγορης αξιολόγησης της πληροφορίας και ειδικά της διαδικτυακής πληροφορίας. Η αξιολόγηση συνδέεται με το περιεχόμενο του μαθήματος και δεν αποτελεί «τιμωρητική» διαδικασία στο τέλος της μαθησιακής

διαδικασίας. Το eportfolio μπορεί να βελτιώσει το χρόνο ολοκλήρωσης των εργασιών που εκπονούν οι σπουδαστές, και να συμβάλει θετικά στη γενική επίδοσή τους. Επίσης, μπορεί να χρησιμεύσει ως εργαλείο επαγγελματικής ανάπτυξης και να χρησιμεύσει ως μοχλός επανένταξης στον εργασιακό στίβο. Τέλος, μπορεί να αποτελέσει όχημα για την αξιολόγηση της πρότερης γνώσης των εκπαιδευομένων και να καθορίσει την σχετικότητα τους με τα τρέχοντα προγράμματα σπουδών σε ένα εξΑΕ πανεπιστήμιο. Μια πιλοτική εφαρμογή του eportfolio στο ΕΑΠ και μια έρευνα για τα αποτελέσματα αυτής της εφαρμογής, θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Λέξεις-κλειδιά

Αξιολόγηση με eportfolio, αξιολόγηση εξ αποστάσεως σπουδαστών, εναλλακτική προσέγγιση στην αξιολόγηση, αναστοχασμός

Εισαγωγή

Μέσα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας μπορεί κάποιος να διακρίνει τρεις προσεγγίσεις-χρήσεις των eportfolios: (1) τη χρήση τους ως εργαλείο αξιολόγησης, (2) τη χρήση τους ως εργαλείο επαγγελματικού σχεδιασμού (Career Development Planning-CDP), και (3) μια ευρύτερη αντίληψη για τα eportfolios, ως εργαλεία ενεργούς μάθησης (Attwell, 2007).

Το παρόν άρθρο έχει ως στόχο να παρουσιάσει τη μεθοδολογία της χρήσης του eportfolio ως αξιολογικό μέσο στην εξ Αποστάσεως εκπαίδευση, καθώς και να διερευνήσει εάν τα χαρακτηριστικά της εξΑΕ, ευνοούν τη χρήση των eportfolios ως προσέγγιση αξιολόγησης.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία (Baume, 2001· Forster & Masters, 1996· Arter & Spandel, 1992, όπ. αναφ. στο Klenowski et al., 2006), τα portfolios βρίσκονται σε όλες τις φάσεις της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής ανάπτυξης και αυτό που άλλωστε υποστηρίζουν οι διάφοροι ορισμοί που έχουν δοθεί, είναι η έμφαση στη συλλογή μιας δουλειάς η οποία περιλαμβάνει ένα αναστοχαστικό σχολιασμό. Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, συχνά το portfolio χρησιμοποιείται για τελική αξιολόγηση (Brown, 2003· Baume & York, 2002· Nystrad et al., 1993, όπ. αναφ. στο Klenowski et al., 2006). Η χρήση ωστόσο των portfolios στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι σπάνια αλλά ακόμη κι όταν γίνει είναι αναποτελεσματική και ανεπαρκής (Zawacki-Richter et al., 2011).

Ποιοί είναι οι πιθανοί λόγοι γι' αυτό;

Εικάζουμε ότι οι λόγοι ίσως να οφείλονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και μάθησης που πρέπει να ληφθούν υπόψη σε ένα σχεδιασμό που να ενσωματώνει τα οφέλη της εφαρμογής του eportfolio με αυτούς του άξονες που διαχωρίζουν τη συμβατική εκπαίδευση με αυτήν της εξ αποστάσεως.

1.2 Ο σκοπός και οι στόχοι

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση δυνατότητας συμβολής των eportfolios στην πληρέστερη εξ αποστάσεως διδασκαλία, μάθηση και αξιολόγηση των σπουδαστών, καθώς και στην προσωπική τους ανάπτυξη.

Καθώς το portfolio είναι μια συλλογή επιτευγμάτων του σπουδαστή, ο κάτοχός του μπορεί να τον εμπλουτίζει με τις εργασίες του και ό,τι άλλο θεωρεί ότι μπορεί να αναδείξει τις δυνατότητες και τις αδυναμίες του. Ο σπουδαστής εκείνος που αποσκοπεί

στη βελτίωσή του, πρέπει να είναι σε θέση να αυτοαξιολογηθεί, καθώς ο πραγματικός σκοπός της εκπαίδευσης είναι να μεταβάλλει τους σπουδαστές σε σκεπτόμενα άτομα που έχουν ως στόχο να συνεχίσουν να μαθαίνουν και να βελτιώνονται.

Με βάση αυτό το γενικό σκεπτικό, οι στόχοι της έρευνας διαμορφώνονται ως εξής:

1. Να μελετήσουμε εάν και με ποιο τρόπο συνδέεται το πολυμορφικό εξ αποστάσεως υλικό που προτείνεται από τους West (1991) Λιοναράκη (2001) με τη φιλοσοφία ενός eportfolio, και κατά συνέπεια με τη χρήση του ως μέσο αξιολόγησης της εξΑΕ μάθησης.
2. Να διερευνήσουμε πώς η ανατροφοδότηση από τη μεριά του καθηγητή-συμβούλου μπορεί να συμπλεύσει με την δημιουργία ενός eportfolio για αξιολογικούς σκοπούς και εάν αυτή συμπορεύεται με τη φιλοσοφία της διδασκαλίας και της καθοδήγησης σε εξΑΕ περιβάλλοντα.
3. Να καταγράψουμε εμπειρικές έρευνες που έγιναν σε περιβάλλοντα εξΑΕ σε σχέση με την αξιολόγηση των σπουδαστών με eportfolios και να παρατηρήσουμε τη σχέση όλων των παραπάνω και ενδεχομένως τα νέα στοιχεία που εισάγουν στον τρόπο αξιολόγησης των εξ αποστάσεως σπουδαστών.

1.3 Η περιγραφή της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε για την εύρεση της βιβλιογραφίας και του τρόπου ανάλυσής της

Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της βιβλιογραφικής επισκόπησης ώστε να παρουσιάσουμε το θέμα περιγραφικά σε πρώτη φάση και κατόπιν συγκριτικά μεταξύ των ευρημάτων μας αλλά κριτικά απέναντι στο θεωρητικό πλαίσιο που θα αναπτύξουμε. Στην συνέχεια επιχειρείται μια αξιολόγηση των στοιχείων εκείνων που μας ωθούν να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με το προς διερεύνηση θέμα μας.

Η εύρεση βιβλιογραφίας βασίστηκε σε αναζήτηση επιστημονικών άρθρων σε ξενόγλωσσα επιστημονικά περιοδικά κυρίως, σε πρακτικά συνεδρίων για το eportfolio σε σχέση με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, σε κεφάλαια βιβλίων και σε διάφορα άρθρα σε ηλεκτρονικούς ιστότοπους σχετικά με το portfolio και τις εφαρμογές του στην τριτοβάθμια εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Τα περιοδικά που διερευνήθηκαν συμπεριλαμβάνουν τα εξής: Australasian Journal of Educational Technology, European Journal of Open and Distance Learning (EURDL), The Journal of Distance Education, American Journal of Distance Education, The Turkish Online Journal of Distance Education, Educause Review online, Educause Quarterly, Educause Center for Applied Research (ECAR), Education Resources Information Center (ERIC), Joint Information Systems Committee (JISC), The International Review of Research in Open and Distance Learning (IRRODL) και την μηχανή αναζήτησης Google scholar.

Για την αναζήτηση συναφούς βιβλιογραφίας χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθες λέξεις κλειδιά: eportfolio in distance education, eportfolio in distance learning, eportfolio assessment, eportfolio in higher education, implementing eportfolio in distance learning, assessing distance learners, distance education evaluation, assessment of distance learners in higher education, eportfolios in formative and summative assessment, the importance of feedback in distance learning.

Έγινε, δηλαδή, μια προσπάθεια να αναζητήσουμε ένα τρόπο συνεργασίας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με το eportfolio και πώς αυτό έχει εφαρμοστεί σε τριτοβάθμια εξΑΕ Πανεπιστήμια. Για το λόγο αυτό, έγινε αναζήτηση εμπειρικών ερευνών σε εξΑΕ

Πανεπιστήμια/Ιδρύματα που έχουν εφαρμόσει πιλοτικά το eportfolio στην αξιολόγηση των σπουδαστών τους σε διάφορα προγράμματα σπουδών. Επιχειρήθηκε να παρουσιάσουμε μέσω της αναζήτησής μας τις διαθέσιμες μελέτες περίπτωσης που εφαρμόσαν αυτόν τον τρόπο αξιολόγησης στους σπουδαστές τους, πράγμα που ήταν αρκετά επίπονο, καθώς οι έρευνες που έχουν γίνει σε τριτοβάθμια εξΑΕ περιβάλλοντα ήταν σπάνιες.

2.1 Τι είναι το portfolio;

Το portfolio είναι η συλλογή στοιχείων που δείχνουν την διαδρομή μάθησης ενός ατόμου στο πέρασμα του χρόνου και επιδεικνύουν τις ικανότητές του. Τα portfolios μπορεί να αφορούν κάποιο συγκεκριμένο τομέα ή να περιλαμβάνουν τη μάθηση ενός ατόμου σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Το portfolio μπορεί να περιλαμβάνει πολλά διαφορετικά στοιχεία όπως: γραπτά κείμενα, ολοκληρωμένα ή μη, φωτογραφίες, βίντεο, ερευνητικές εργασίες, αξιολογήσεις επιβλεπόντων καθηγητών, και κυρίως κριτική σκέψη για όλα τα προηγούμενα. Η κριτική σκέψη για τα στοιχεία που περιέχονται στο portfolio (δηλαδή, ο λόγος που επιλέγησαν και το τι έμαθε ο δημιουργός τους από αυτά), είναι και η ουσία, η καρδιά του portfolio (Klenowski, Askew, & Carnell, 2006· Abrami & Barrett, 2005· Smith & Tillema, 2003· Wade & Yarbrough, 1996· Loughran & Corrigan, 1995). Από αυτήν την σκοπιά, τα portfolios είναι ενεργοί συμμετέχοντες στη μάθηση (Wade, Abrami & Sclater, 2005). Ο Kimball (2005,όπ. αναφ. στην Butler, 2006, σελ. 2) υποστηρίζει ότι «καμία συλλογή ή επιλογή (κομματιών που θα ενσωματωθούν σε ένα portfolio) δεν είναι αξιολογη εργασία μάθησης χωρίς να βασίζεται στον αναστοχασμό. Ο αναστοχασμός είναι η βάση ολόκληρης της παιδαγωγικής των portfolios». Δύο στοιχεία-κλειδιά των portfolios είναι ότι μετρούν τη μάθηση και την εξέλιξη στο πέρασμα του χρόνου (Challis, 2005· Barrett, 2000), και ότι η διαδικασία της δημιουργίας ενός portfolio, κι όχι τόσο το τελικό προϊόν, είναι το σημείο που επιτελείται η μάθηση (Smith και Tillema, 2003).

Το ενδιαφέρον και πρωτότυπο δεδομένο αυτής της προσπάθειας ωστόσο αποτελεί το να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της φιλοσοφίας του portfolio από έντυπη μορφή σε ψηφιακή, σε eportfolio δηλαδή, και να δούμε τι καινούριο προστίθεται σε αυτή καθώς επίσης και να εξετάσουμε εάν η φιλοσοφία που παρατίθεται μέσω της βιβλιογραφίας για το eportfolio εξυπηρετεί την αξιολόγηση στην εξΑΕ μάθηση.

2.2 Φιλοσοφία του portfolio και αξιολόγηση των μαθητευομένων

«Η πραγματική αξία ενός portfolio δεν έγκειται στην εξωτερική του εμφάνιση ή στην οργάνωσή του αλλά στη νοοτροπία που ενσταλάζει στους μαθητές και στους καθηγητές. Τα portfolios αντιπροσωπεύουν μια φιλοσοφία που απαιτεί να δούμε την αξιολόγηση ως αναπόσπαστο μέρος της διδασκαλίας μας, με την προϋπόθεση ότι θα χρησιμοποιηθούν από τους καθηγητές και τους μαθητές ως οδηγός μάθησης. Το portfolio είναι ένας εκτεταμένος ορισμός αξιολόγησης ο οποίος συγκεντρώνει μια μεγάλη ποικιλία δεικτών μάθησης σε καταστάσεις πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη διδασκαλία. Είναι μια φιλοσοφία που τιμά και τη διαδικασία και τα προϊόντα της μάθησης, καθώς επίσης και την ενεργό συμμετοχή του καθηγητή και των μαθητών στην δική τους προσωπική αξιολόγηση και ανάπτυξη» (Valencia, 1990, σελ. 340).

Η παραπάνω άποψη εκφράζει κατ' ουσίαν και την καρδιά της έννοιας της διδασκαλίας και αξιολόγησης με portfolio. Η Valencia συνδέει την διδασκαλία με την αξιολόγηση σε μια παραδοσιακή τάξη, κάτι που ισχύει και σε οποιοδήποτε περιβάλλον εξ αποστάσεως διδασκαλίας εφόσον τηρηθούν οι προδιαγραφές για την διδασκαλία και μάθηση σε περιβάλλον εξ αποστάσεως, κάτι που θα αναλύσουμε στην συνέχεια του συλλογισμού μας.

2.3 Τι είναι ο ηλεκτρονικός φάκελος εργασιών ή ηλεκτρονικές συλλογές υλικού (e-portfolio)

Σύμφωνα με την Barrett (2004, 2005): «ένα portfolio συχνά ορίζεται ως μια σκόπιμη συλλογή της δουλειάς ενός φοιτητή (ή ενός καθηγητή) που παρουσιάζει την προσπάθεια, την πρόοδο και τα επιτεύγματά του σε μία ή περισσότερες περιοχές στη διάρκεια του χρόνου. Ένα ηλεκτρονικό portfolio όμως, χρησιμοποιεί ψηφιακή τεχνολογία, επιτρέποντας σε αυτόν που το αναπτύσσει, να συλλέγει και να οργανώνει τα αντικείμενα-τεχνουργήματα του portfolio υπό πολλές μορφές μέσων (ήχο, βίντεο, γραφικά, κείμενο). Ένα βασικό portfolio χρησιμοποιεί μια βάση δεδομένων ή συνδέσμους υπερκειμένου για να δείξει καθαρά τη σχέση μεταξύ προτύπων ή σκοπών, τεχνουργημάτων και κριτικής. Οι κριτικές, τα σχόλια του εκπαιδευόμενου, είναι η λογική εξήγηση που συγκεκριμένα αντικείμενα-τεχνουργήματα αποδεικνύουν την επίτευξη προτύπων ή σκοπών. Ένα ηλεκτρονικό portfolio είναι ένα κριτικό εργαλείο που επιδεικνύει την ανάπτυξη στη διάρκεια του χρόνου». Συνεπώς αυτό που το κάνει να διαφοροποιείται από το κλασσικό portfolio είναι η σχέση μεταξύ αιτιατού και αποτελέσματος καθώς και κριτικής των επιλογών του σπουδαστή. Στον ακόλουθο πίνακα, σύμφωνα με την Barrett (2007), παρουσιάζεται η εξέλιξη του παραδοσιακού portfolio σε eportfolio,

Η παραδοσιακή διαδικασία του portfolio περιλαμβάνει: <ul style="list-style-type: none">• Συλλογή• Επιλογή• Στοχασμό• Προβολή• Έπαινο	Η προσθήκη της τεχνολογίας επιτρέπει την ενίσχυση δια μέσου: <ul style="list-style-type: none">• Αρχαιοθήτησης• Διασύνδεσης/Σκέψης• Αφήγησης μιας ιστορίας• Συνεργασίας• Έκδοσης
--	--

Σύμφωνα με τους Farr & Tone (1994, σελ.9), η σημαντικότερη διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι «στο σταθμισμένο τεστ ο μαθητής δεν είναι συνήθως και ο αξιολογητής του τεστ, αντίθετα με το portfolio, όπου τα αποτελέσματα της αξιολόγησης είναι ανοικτά στην ανάλυση του μαθητή» (Γεωργούσης, 1998, σελ. 48). Από μια άλλη οπτική η Ryan (1994, σελ.3) αναφέρει ότι «αυτά τα τεστ χρησιμοποιούνται για να καθορίσουν πώς ομάδες μαθητών τα πηγαίνουν σε σχέση με άλλες ομάδες» (Seely, 1994). Αντίθετα, η αυθεντική αξιολόγηση μας λέει πώς οι μαθητές μπορούν να εφαρμόσουν τη γνώση ενώ τα τυποποιημένα τεστ είναι πιο αποτελεσματικά για να καθορίσουν πόσο καλά οι μαθητές έχουν αποκτήσει βασικά δεδομένα (Herman, Aschbacher, & Winters, 1992 όπ.αναφ.στο Ryan, 1994).

Η ευελιξία του portfolio είναι ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματά του, ωστόσο μπορεί να αποτελέσει και ένα από τα μεγαλύτερα μειονεκτήματά του. Ένας λόγος για τον οποίο αυτού του είδους η αξιολόγηση δεν είναι δημοφιλής είναι η ανησυχία για

αναξιопιστία, ασυνέπεια και ανισότητα. Ωστόσο, υπάρχουν κάποιοι μηχανισμοί προστασίας απέναντι σε αυτήν την κριτική. Πρώτον, με τη συζήτηση για τους στόχους και τις προτεραιότητες διδασκαλίας και αξιολόγησης, δημιουργούμε μια από κοινού κατανόηση των προσδοκιών και των κριτηρίων. Δεύτερον, αξιολογώντας με ένα διαρκή τρόπο, συλλέγουμε διάφορους δείκτες για ένα συγκεκριμένο στόχο. Ένας τρίτος τρόπος να διατηρήσουμε τη συνέπεια είναι να συμπεριλάβουμε δύο επίπεδα αποδείξεων αξιολόγησης – τα απαιτούμενα στοιχεία και τα δευτερεύοντα. Τα απαιτούμενα στοιχεία μας βοηθούν να εξετάζουμε συστηματικά τους μαθητές μας. Αυτά είναι συγκεκριμένες εργασίες ή πρότζεκτ που σχετίζονται με συγκεκριμένους στόχους και συμπεριλαμβάνονται στα portfolios όλων των μαθητών. Τα δευτερεύοντα στοιχεία είναι επιπλέον αποδεικτικές εργασίες μάθησης που περιέχονται στο portfolio.

Ένας από τους πρώτιστους σκοπούς του portfolio είναι να βοηθήσουν στην ανάπτυξη της αυτοαξιολόγησης των μαθητών. Οι φάκελοι υλικού δεν είναι απλώς μια απάντηση στις ανησυχίες μας για έγκυρη αξιολόγηση αλλά μια αναγνώριση ότι η καλή αξιολόγηση αρχίζει με το μαθητή. Έτσι «αν κάποιος μαθητής επιθυμεί να βελτιωθεί, πρέπει να είναι σε θέση να αυτοαξιολογηθεί και να σκεφθεί πώς θα βελτιωθεί». (Γεωργούσης, 1998, σελ.51).

Συνεπώς, η διαδικασία της δημιουργίας του portfolio βοηθά τους σπουδαστές να αποκτήσουν μια ευρεία αίσθηση του τι μαθαίνουν (Young, 2002), να βλέπουν τις γνώσεις τους να ξεδιπλώνονται μπροστά τους (Darling, 2001), να συνειδητοποιήσουν τα επιτεύγματά τους και να αντιληφθούν πώς συντελείται η μάθηση (Brown, 2002). Το σημαντικότερο σημείο ωστόσο που προσθέτει ο Darling (2001) είναι ότι ενώ οι σπουδαστές αντιμετωπίζουν τα portfolios σαν διαδικασία δημιουργίας, οι αξιολογητές τα βλέπουν ως το τελικό προϊόν. Αυτό είναι και το πλεονέκτημα αυτής της φιλοσοφίας του portfolio που συνδυάζει μάθηση και αξιολόγηση.

3. Η αξιολόγηση στην εξΑΕ

Το eportfolio μπορεί να χρησιμοποιηθεί και στα τρία είδη αξιολόγησης. Καθώς το eportfolio είναι κάτι φορητό ή ανακοινώσιμο σε μια ιστοσελίδα, μπορεί να καταδείξει και τις πρότερες γνώσεις ενός σπουδαστή πριν ξεκινήσει ένα πρόγραμμα σπουδών, αλλά να χρησιμοποιηθεί και στην βελτιωτική αξιολόγηση σε συνδυασμό με τα ανατροφοδοτικά σχόλια του καθηγητή συμβούλου για να βοηθήσει τον σπουδαστή να κατακτήσει τους μαθησιακούς στόχους που τίθενται κάθε φορά. Τέλος, ένα eportfolio στην τελική του μορφή, μετά τις παρεμβάσεις από την πλευρά του καθηγητή και τα ανατροφοδοτικά του σχόλια και τις βελτιώσεις από την πλευρά του σπουδαστή, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως τελικό προϊόν αξιολόγησης από τον εξ αποστάσεως φορέα.

Η προσέγγιση της αξιολόγησης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση με portfolio παρέχει τα ακόλουθα πλεονεκτήματα:

- Επιτρέπει στον σπουδαστή να παρουσιάσει τις δημιουργίες του στον καθηγητή έτσι ώστε αυτός να αντιληφθεί την δουλειά του ως σύνολο και όχι κατακερματισμένη ή ασύνδετη με τις υπόλοιπες πλευρές της προσωπικότητάς του.
- Καθώς ο σπουδαστής είναι υποχρεωμένος να επιλέξει τα προϊόντα που θα περιλάβει στο portfolio, αναγκάζεται να αποφασίσει συνειδητά για τα κομμάτια της δουλειάς του, επομένως να στοχαστεί, κάτι που αποτελεί την πιο σημαντική λειτουργία της μάθησης.

- Παρέχει στους σπουδαστές και στους καθηγητές τα στοιχεία εκείνα που πρέπει να συζητηθούν με ένα συγκεκριμένο και έξυπνο τρόπο. Το να συζητάς τα περιεχόμενα του portfolio σημαίνει ότι και τα δύο μέρη έχουν μια ξεκάθαρη άποψη για το επίπεδο ανάπτυξης του σπουδαστή ως προσωπικότητα και ως συμμετέχοντα σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα.
- Το ηλεκτρονικό portfolio είναι κάτι περισσότερο από μια ψηφιακή «αποθήκη» κειμένων, εικόνων, ήχου που μπορεί να διαχειριστεί μια μεγάλη και ποικίλη ποσότητα πληροφοριών. Αποτελεί ένα δυναμικό και πλήρη χώρο συνάντησης για την διαδικασία εκπαιδευτικής, αξιολογικής και προσωπικής ανάπτυξης του σπουδαστή (Barberà & Ahumada, 2007).

Το Moodle φαίνεται να είναι μία από τις καλύτερα σχεδιασμένες πλατφόρμες που υποστηρίζει διδακτικές διαδικασίες που βοηθούν στην κατασκευή δραστηριοτήτων αξιολόγησης. Επίσης προσφέρει την δημιουργία blogs, ατομικών ή ομαδικών. Αυτό που θεωρείται σημαντικό είναι στο μέλλον να υπάρχει η δυνατότητα για τους φοιτητές να κατασκευάζουν τα δικά τους eportfolios, τέλεια ενσωματωμένα στο καθολικό πλαίσιο της πλατφόρμας η οποία προσθέτει τη δυνατότητα της διαχείρισης των περιεχομένων του portfolio. (Mateo & Sangrà, 2007).

4. Ευρήματα

Σύμφωνα με τους Klenowski, Askew και Carnell (2006), στην τριτοβάθμια εκπαίδευση το portfolio έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως για σκοπούς τελικής αξιολόγησης (Brown, 2003, Baume & York, 2002, Nystrad et al., 1993) και έχει διεξαχθεί ελάχιστη έρευνα για τη χρήση των portfolios για διαμορφωτικούς ή μαθησιακούς σκοπούς σε επίπεδο μεταπτυχιακών (Hutchings, 1998). Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η Buzzetto-More (2010), αναφέροντας ότι ενώ η βιβλιογραφία για το e-portfolio είναι αρκετά περιεκτική στη συζήτηση για τα e-portfolios και τη σχέση τους με μια ποικιλία παιδαγωγικών αντιλήψεων ή την χρήση τους ως ένα αποτελεσματικό μέσο αυθεντικής αξιολόγησης, αντίστοιχα ευρήματα ερευνών είναι σπάνια.

Βασικό μέλημα της επιλογής των ερευνών της εργασίας μας ήταν: α) να αφορούν ιδρύματα εξ αποστάσεως ή προγράμματα σπουδών που να εμπεριέχουν και εξ αποστάσεως μεθοδολογία, β) ο τρόπος δόμησης των ερευνών, δηλαδή η περιγραφή ερευνητικού δείγματος, τα ερευνητικά εργαλεία και τα αποτελέσματα.

Συνεπώς, συμπεριλήφθηκαν οκτώ έρευνες που είχαν κατάλληλη παρουσίαση της ερευνητικής μεθοδολογίας σε προγράμματα που εφαρμόσαν την αξιολόγηση των σπουδαστών τους ή έστω εμπεριείχαν τη δημιουργία ενός e-portfolio, για αξιολογικούς σκοπούς ή για επαγγελματική εξέλιξη των συμμετεχόντων. Ωστόσο, αναφέρθηκε και παρουσιάστηκε και μία μελέτη περίπτωσης που κατά τη γνώμη μας αν και δεν αποτελεί επιστημονική έρευνα, αξίζει να συμπεριληφθεί ως περίπτωση διαγνωστικής αξιολόγησης και ως Αξιολόγηση και Αναγνώριση της Πρώτερης Μάθησης ενηλίκων δια βίου μάθησης εκπαιδευομένων. Στον ακόλουθο Πίνακα φαίνονται συνοπτικά τα ευρήματα της βιβλιογραφικής μας έρευνας αναλυτικά:

τίτλος έρευνας	είδος έρευνας	επίπεδο σπουδών						είδος αποτελεσμάτων		ερευνητικά εργαλεία							Συμμετέχοντες/δείμνα
		προπτυχιακό	μεταπτυχιακό	διδαστορικό σίριου	προσωπική επαγγελματική ανάπτυξη	ΑΑΠΜΤ (Αξιολόγηση Αναγνώρισης Πρότερης Μάθησης)	ποσοτικά και ποιοτικά	ποιοτικά	ερωτηματολόγια κλειστού τύπου	ερωτηματολόγια ανοικτού τύπου	συνέντευξη	Η/λινικά μηνύματα & διαδικτυακές συζητήσεις	Ανατροφοδότηση διδασκόντων	Ανατροφοδότηση σπουδαστών	ανάλυση των eportfolios	Είδη Λογισμικών/εργαλείων ανάλυσης	
1. Προσδιορίζοντας την εφικτότητα μιας εφαρμογής eportfolio σε ένα εξΑΕ μάθημα πρακτικής της διδασκαλίας (Kecik et al., 2012)	*	*						*	*	*						ανάλυση περιεχομένου	59 σπουδαστές 94 επιβλέποντες καθηγητές 198 συνεργαζόμενοι καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
2. Eportfolios: ένα εργαλείο αξιολόγησης για διαδικτυακά μαθήματα (Mason et al., 2004)	*		*					*	*	*	*	*	*	*	*		31 σπουδαστές 2 βαθμολογητές
3. Αμοιβαία ανατροφοδότηση στην αξιολόγηση με eportfolio: μια προσέγγιση στο σύστημα netfolio (Barbera, 2009)	*			*				*	*		*	*	*	*	ανάλυση περίπτωσης Λογισμικό UCINET 2004	31 σπουδαστές 1 καθηγητής	
4. Επικύρωση δεξιοτήτων στα eportfolios: μια ποιοτική ανάλυση (Richter et al., 2011)															ανοικτή κωδικοποίηση και θεματική κωδικοποίηση	μοντέλο δεξιοτήτων & "εξερευνητής δεξιοτήτων" Heysse & Erpenbeck (2004) λογισμικό MAX-QDA	23 portfolios
5. Η σπουδαιότητα των αξιολογήσεων: Πώς τα portfolios μπορούν να επηρεάσουν την αυτοαποτελεσματικότητα και την κατανόηση σε ένα εξ αποστάσεως μάθημα γραφικού σχεδίου (Powell, 2013)	*	*						*	*	*					λογισμικό Hypersearch και επεξεργασία δεδομένων με το Survey Monkey	20 συμμετέχοντες 1 εκπαιδευτής	
6. Αποτίμηση της συνεχούς αξιολόγησης της ποιότητας στην εξΑΕ βάσει δεξιοτήτων: η περίπτωση του e-folio (Pereira et al., 2009)		*												*	Πρόγραμμα Αξιολόγησης δεξιοτήτων (CAP) - 1 πλαίσιο 4 ειδών μεταδεξιοτήτων	31 portfolios και ερευνητική ομάδα χωρισμένη σε υποομάδες 3-4 ατόμων	
7. Εκπαιδευόμενοι σε μεταβατικό στάδιο: η χρήση των eportfolios για γυναίκες που επιστρέφουν στις θετικές επιστήμες, τη μηχανολογία και την τεχνολογία (Herman & Kirkup, 2008)	*				*			*	*	*	*	*	*				76 σπουδάστριες
8. Eportfolios: Από την περιγραφή στην ανάλυση (Brandes & Boskic, 2008)	*		*								*	*	*	*	ανάλυση μεταφορών και υπερκειμένου των eportfolios	22 σπουδαστές και 1 εκπαιδευτρια	
9. Δόμηση γνώσης με το portfolio μάθησης στην αξιολόγηση και αναγνώριση της πρότερης μάθησης (Conrad, 2008)						*									μελέτη περίπτωσης χωρίς ερευνητικά δεδομένα		

Στα ευρήματα της εφαρμογής της αξιολόγησης με eportfolio στις παραπάνω έρευνες αναδεικνύονται κυρίως τα εξής:

- Η δυνατότητα αλληλεπίδρασης των σπουδαστών με τους επιβλέποντες σε ότι αφορά την ανατροφοδότηση διευκολύνει την επαγγελματική τους ανάπτυξη, την δημιουργία γνώσης και την ανάπτυξη αυτονομίας (Kecik et al., 2012)
- Ανάγκη περαιτέρω καθοδήγησης για τους σπουδαστές σε ότι αφορά το στάδιο του αναστοχασμού της διδακτικής διαδικασίας (Kecik et al., 2012)
- Το eportfolio παρέχει ενδείξεις μάθησης, συνεκτικότητας της γνώσης και αναστοχασμού ο οποίος ενισχύει την συνεκτικότητα της γνώσης (Mason et al., 2004)
- Ενίσχυση της δεξιότητας της γρήγορης αξιολόγησης της πληροφορίας και ειδικά της διαδικτυακής πληροφορίας (Mason et al., 2004)
- Αυθεντικότητα στη διαδικασία της αξιολόγησης, η οποία συνδέεται με το περιεχόμενο του μαθήματος και όχι ως «τιμωρητική» διαδικασία στο τέλος της μαθησιακής διαδικασίας (Mason et al., 2004)
- Το eportfolio ταιριάζει ως μοντέλο αξιολόγησης για μαθήματα που είναι σχεδιασμένα με μαθησιακά αντικείμενα (Mason et al., 2004)
- Το eportfolio «κτίζει» ανεξαρτησία και δεξιότητες μεταγνώσης, απαραίτητα εργαλεία για τον δια βίου σπουδαστή (Mason et al., 2004)
- Μέσω του eportfolio και του netfolio οι σπουδαστές αναθεωρούν διαρκώς τη δουλειά τους και την βελτιώνουν ως αποτέλεσμα συνεργασίας με τους άλλους σπουδαστές (Barberà, 2009)
- Η αξιολόγηση του καθηγητή συμβούλου κατευθύνεται περισσότερο σε μια «αξιολόγηση παρατηρητή» καθώς μπορεί να συνδέσει το δίκτυο των διαδράσεων μεταξύ των σπουδαστών και να παρέμβει όταν είναι απαραίτητο (Barberà, 2009)
- Το eportfolio είναι μια κατάλληλη μέθοδος για να μετρήσει τις δεξιότητες των σπουδαστών και να επιδείξουν την έκταση των γνώσεων και των ικανοτήτων τους στο πέρασμα του χρόνου (Richter et al., 2011)
- Αν τα μαθήματα σπουδών βασίζονται σε μοντέλα αναγνωρισμένων δεξιοτήτων τότε η αξιολόγηση με portfolio δεν είναι μια συλλογή τεχνουργημάτων αλλά μια συστηματική παρουσίαση των δεξιοτήτων που αποκτήθηκαν (Richter et al., 2011)
- Τα eportfolios δεξιοτήτων αποτελούν βάση για χρήση ως πολύτιμη πηγή για την αναγνώριση και αξιολόγηση της πρότερης γνώσης σε συστήματα που αναγνωρίζουν αυτή την πρακτική (Richter et al., 2011)
- Το eportfolio μπορεί να βελτιώσει το χρόνο ολοκλήρωσης της εκπλήρωσης των εργασιών που εκπονούν οι σπουδαστές και να συμβάλει θετικά στη γενική επίδοση των σπουδαστών σε εξ ΑΕ μαθήματα (Powell, 2013)
- Η αξιολόγηση με eportfolio προωθεί την ουσιαστική μάθηση (την κατανόηση από την πλευρά των σπουδαστών) και βοηθά τους ενήλικες σπουδαστές στην εξΑΕ να κατακτήσουν τη νέα γνώση μέσω της αναστοχαστικής μάθησης (Powell, 2013)
- Τα τμήματα της δομής ενός eportfolio σε ένα εξΑΕ περιβάλλον είναι ιδιαίτερα σημαντικά και πρέπει να περιλαμβάνουν: τις δεξιότητες που αξιολογούνται, τα κριτήρια αξιολόγησης και βαθμολόγησης, την εργασία που αναμένεται να εκτελεστεί από τους σπουδαστές και τις τυπικές απαιτήσεις του προγράμματος (Pereira, 2009)
- Τα οφέλη του αναστοχασμού, της κριτικής σκέψης και της αυτό αξιολόγησης που είναι σύμφυτα με τη δημιουργία eportfolios εμπειρικής μάθησης υπερτερούν των

προβλημάτων που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν οι σπουδαστές (Herman & Kirkup, 2008)

- Το portfolio μπορεί να χρησιμεύσει ως εργαλείο επαγγελματικής ανάπτυξης και να κινητοποιήσει σπουδαστές να επανεταχθούν στον εργασιακό στίβο με αυξημένη αυτοπεποίθηση στις ικανότητές τους (Herman & Kirkup, 2008)
- Το portfolio μπορεί να επιτρέψει στους ενήλικες και στη Διά Βίου εκπαίδευσή τους να εντοπίσουν την εξέλιξη στη σκέψη τους στο πέρασμα του χρόνου και να μπορέσουν στην πορεία να επιδείξουν το αποτέλεσμα σε πιθανούς εργοδότες (Herman & Kirkup, 2008)
- Οι μεταφορές και τα υπερκείμενα που χρησιμοποιούνται στη δημιουργία των portfolios έχουν άμεση σχέση μεταξύ τους καθώς παρέχουν τεχνικούς, οπτικούς και ουσιαστικούς τρόπους να συνδέσουμε ιδέες και να δείξουμε τις προφανείς σχέσεις μεταξύ των εννοιών (Brandes & Boskic, 2008)
- Σε διαδικτυακά μαθησιακά περιβάλλοντα, ο εκπαιδευτής και οι άλλοι σπουδαστές παίζουν σπουδαίο ρόλο στην ενίσχυση του στοχασμού, καθώς είναι αυτοί που παρέχουν την φθίνουσα καθοδήγηση μέσα σε ένα ασφαλές περιβάλλον (Brandes & Boskic, 2008)
- Το portfolio μπορεί να χρησιμεύσει ως όχημα για την αξιολόγηση της πρότερης γνώσης των εκπαιδευομένων και να καθορίσει την σχετικότητά τους με τα τρέχοντα προγράμματα σπουδών σε ένα εξΑΕ πανεπιστήμιο (Congrad, 2008).

Μια πρώτη γενική διαπίστωση από τα ευρήματα της έρευνάς μας είναι ότι τα portfolios και portfolios μπορούν να συμβάλλουν θετικά και στην διδασκαλία και στην μάθηση αλλά και στην αξιολόγηση των σπουδαστών σε εξΑΕ περιβάλλοντα. Μια δεύτερη θέση είναι ότι η φιλοσοφία που στηρίζει την δημιουργία ενός portfolio συμπλέει με τις γενικές θέσεις που στηρίζουν την εξΑΕ.

Καθώς το portfolio και το portfolio στηρίζονται στην εποικοδομιστική προσέγγιση είναι σημαντικό να τονίσουμε πώς αυτή σχετίζεται και επηρεάζει τον σχεδιασμό ενός προγράμματος εξΑΕ. Σύμφωνα με τον Vrasidas (2000) οι τρεις σημαντικότερες φάσεις ανάπτυξης ενός προγράμματος εξΑΕ είναι η ανάλυση, ο σχεδιασμός και η αξιολόγηση οι οποίες επικαλύπτονται και είναι διαρκείς. Η ανάλυση του περιεχομένου των σπουδών καθορίζει τη μέθοδο και τις στρατηγικές που χρησιμοποιούνται και κύριος στόχος είναι οι σπουδαστές να σκέφτονται και να δρουν σαν ειδικοί (Bednar, Cunningham, Duffy, & Perry, 1992, όπ.αναφ.στο Vradidas, 2000). Αυτό ήταν εμφανές στις έρευνες που παρουσιάσαμε καθώς οι σπουδαστές δημιουργώντας τα portfolio τους, έπρεπε να σκεφτούν σαν ειδικοί, δηλαδή να πάρουν αποφάσεις, να σκεφτούν τι επιλογές θα κάνουν και γιατί, και να δομήσουν τις στρατηγικές τους, όπως δηλαδή και στην πραγματική ζωή. Η μελέτη περίπτωσης του πανεπιστημίου Athabasca έρχεται να επιβεβαιώσει το ενδιαφέρον του εποικοδομισμού για την πρότερη μάθηση αλλά να το πάει και ένα βήμα παραπέρα καθώς η έμφαση δίνεται στις γνωστικές διαδικασίες, τις δεξιότητες αναστοχασμού και την μαθησιακή διαδικασία (Vrasidas, 2000).

Ότι αφορά στο σχεδιασμό της διδασκαλίας, η εποικοδομιστική διδασκαλία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην αλληλεπίδραση με το περιβάλλον, τους συμφοιτητές και τις περιστάσεις της πραγματικής ζωής. Ο καθηγητής σύμβουλος σε ένα εξΑΕ πρόγραμμα μπορεί να εκπονήσει δραστηριότητες για τους σπουδαστές ώστε να προκαλέσει αυτήν την αλληλεπίδραση με το περιεχόμενο σπουδών, με τον ίδιο αλλά και με τους σπουδαστές μεταξύ τους.

Η εποικοδομιστική αντίληψη για την αξιολόγηση προάγει την έννοια του πλουραλισμού σε μια ποικιλία από περιβάλλοντα. Αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς δεν υπάρχει μία μόνο σωστή κατανόηση και δεν υπάρχει ένας μόνο σωστός τρόπος να λυθεί ένα πρόβλημα. Στόχος είναι η ενθάρρυνση των σπουδαστών να χρησιμοποιούν πληθώρα τρόπων για να λύσουν ένα πρόβλημα και να αιτιολογήσουν την απάντησή τους. Σύμφωνα με τον Vrasidas (2000), οι εποικοδομιστές ενδιαφέρονται να αξιολογήσουν την διαδικασία με την οποία δομείται η γνώση παρά την ίδια την γνώση καθ' εαυτή. Έτσι, τα portfolios και η αυθεντική αξιολόγηση είναι τεχνικές που προτείνονται από αρκετούς επιστήμονες ως κατάλληλοι τρόποι αξιολόγησης της εποικοδομιστικής μάθησης (Duffy & Cunningham, 1996· Eisner, 1994· Jonassen, 1992b, όπ.αναφ.στο Vrasidas, 2000).

Η αντίληψη αυτή διατρέχει όλες τις έρευνες που παρουσιάσαμε και αναλύσαμε καθώς κεντρική έννοια καταλάμβανε η αναστοχαστική διαδικασία, η συμμετοχή των σπουδαστών σε διαδικτυακές συζητήσεις με τον εκπαιδευτή τους ή και μεταξύ τους, οι εβδομαδιαίες εργασίες τους, ατομικές ή ομαδικές, οι παρουσιάσεις αλλά και η ετεροαξιολόγηση με τη μορφή αιτιολογικών σχολίων (πχ. έρευνα της Barberà, 2009).

5. Συζήτηση-Συμπεράσματα

Η αξιολόγηση στην εξΑΕ σύμφωνα με το εποικοδομιστικό παράδειγμα είναι κάτι συνεχές (διαμορφωτικό) και δεν αποτελεί ξεχωριστό κομμάτι το οποίο έρχεται στο τέλος αποκλειστικά της μαθησιακής διαδικασίας (τελική αξιολόγηση). Αυτό ήταν συστατικό του σχεδιασμού όλων των ευρημάτων. Επίσης, στόχος ήταν η ανατροφοδότηση μέσω του eportfolio και στον σπουδαστή αλλά και στον καθηγητή, κάτι που αποτελεί κεντρική φιλοσοφική θέση εάν θέλουμε να κτίσουμε ένα εξΑΕ εποικοδομιστικό περιβάλλον (Vrasidas, 2000).

Παρατηρήσαμε ότι το portfolio συνδέει τη διδασκαλία με την αξιολόγηση σε μια παραδοσιακή τάξη (Valencia, 1990) με κύρια χαρακτηριστικά την επαρκή ανατροφοδότηση στους μαθητές για την ανάπτυξή τους, την ενθάρρυνση της ενεργούς εμπλοκής στη μάθηση και την κριτική σκέψη, και το eportfolio προσέθεσε την ενίσχυση της αρχειοθέτησης των τεχνουργημάτων των σπουδαστών, με την διασύνδεση και την σκέψη (το στοχασμό) γι' αυτά, καθώς και την αφήγηση μιας ιστορίας, την συνεργασία ή την συζήτηση και την τελική έκδοση του προϊόντος (Barrett, 2007).

Προστέθηκε η δυνατότητα της διαχείρισης των επιτευγμάτων ενός σπουδαστή, η δυνατότητα ανάκτησης των δεδομένων μέσω μιας ιστοσελίδας ή της παράδοσης του τελικού προϊόντος σε μια συσκευή αποθήκευσης (Challis, 2005).

Στο σημείο αυτό πρέπει να συμπληρώσουμε ένα νέο στοιχείο που αφορά την συνεργασία της τεχνολογίας με την παιδαγωγική και με το περιεχόμενο. Η τεχνολογία που προσθέτει το χαρακτηριστικό «e» ως πρόθεμα στο portfolio συνάδει με την φιλοσοφία του T-pack η οποία αποτελεί ένα πλαίσιο που περιγράφει τη γνώση που απαιτείται από ένα καθηγητή για αποτελεσματική παιδαγωγική πρακτική σε ένα μαθησιακό περιβάλλον αυξημένης τεχνολογίας. Το T-pack ουσιαστικά υποστηρίζει την αποτελεσματική ενσωμάτωση της τεχνολογίας προκειμένου να διδαχθεί ένα μαθησιακό αντικείμενο. Απαιτείται λοιπόν η κατανόηση και η διαπραγμάτευση μεταξύ τριών στοιχείων: της Τεχνολογίας, της Παιδαγωγικής και του Περιεχομένου (http://en.wikipedia.org/wiki/Technological_Pedagogical_Content_Knowledge). Το e-portfolio καταφέρνει να συνδυάσει και τα τρία αυτά χαρακτηριστικά και να υπηρετήσει

αξιόλογα την εξΑΕ πρακτική και αξιολόγηση όπως παρακολουθήσαμε στις έρευνες που περιγράψαμε.

Σε ότι αφορά την αξιολόγηση στην εξΑΕ, βάσει της έρευνάς μας το eportfolio χρησιμοποιείται και στις τρεις κατηγορίες της αξιολόγησης, διαγνωστική (Conrad, 2008), διαμορφωτική (Barberà, 2009· Brandes & Boskic, 2008· Mason et al., 2004) και τελική (Kecik et al., 2012· Mason et al., 2004· Powell, 2013· Pereira et al. 2009· Herman & Kirkup, 2008).

Συμπερασματικά, όλα τα εξΑΕ ιδρύματα που χρησιμοποίησαν στην αξιολόγηση των σπουδαστών το eportfolio, έλαβαν σοβαρά υπόψη στην μελέτη της πιλοτικής εισαγωγής του τα ειδικά χαρακτηριστικά στην εξΑΕ διδασκαλία και μάθηση που είναι ο καθηγητής-σύμβουλος και ο ιδιαίτερος ρόλος που καλείται να διαδραματίσει, καθώς και το εξΑΕ εκπαιδευτικό υλικό. Επίσης, συμπεριέλαβαν στους άξονες της έρευνάς τους τον παράγοντα του χρόνου που διαθέτουν οι σπουδαστές για την εκπόνηση των εργασιών τους καθώς και την αλληλεπίδραση και ετεροαξιολόγηση μεταξύ τους, κάτι που αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε διαδικτυακά περιβάλλοντα. Από αυτή την άποψη, θα τολμούσαμε να πούμε ότι η φιλοσοφία του eportfolio με αυτήν της εξΑΕ μάθησης, διδασκαλίας και αξιολόγησης ταυτίζονται στα βασικά τους σημεία.

Ειδικότερα σε ότι αφορά τους στόχους αυτής της εργασίας:

1. Ο πρώτος στόχος ήταν να διερευνήσουμε τη σχέση του πολυμορφικού εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού υλικού με τη φιλοσοφία του eportfolio. Είδαμε ότι η διαδικασία της δημιουργίας μιας ψηφιακής αφήγησης εμπεριέχει εκ φύσεως την υπερκειμενικότητα (Bolter & Grusin, 1999, όπ.αναφ.στο Brandes & Boskic, 2008). Συνεπώς οι σχέσεις που δημιουργούνται συνδέοντας ένα κείμενο με ένα άλλο προσθέτει νέα επίπεδα στην εργασία των εξΑΕ σπουδαστών. Η έρευνα των Brandes & Boskic (2008), μας έδειξε ότι τα υπερκείμενα παρέχουν τεχνικούς, οπτικούς και ουσιαστικούς τρόπους να συνδέσουμε ιδέες και να δείξουμε τις προφανείς σχέσεις μεταξύ των εννοιών. Ο αναστοχασμός απέναντι στις έννοιες, το εκπαιδευτικό υλικό, αλλά και την δημιουργία από την πλευρά των σπουδαστών είναι έννοιες που συνδέονται μεταξύ τους. Σύμφωνα με τους McBride, Xiang & Wittenburg (2002), για τους σπουδαστές ο αναστοχασμός έχει περιγραφεί ως ένα σημαντικό εργαλείο που συνδέει τη θεωρία με την πράξη. Ένα πολυμορφικό εκπαιδευτικό υλικό εμπεριέχει τον αναστοχασμό αλλά κυρίως την χρήση ποικίλων μορφών υλικού με στόχο «την ευρετική πορεία αυτομάθησης» (Λιοναράκης, 2001β). Η έννοια αυτή ήταν παρούσα σε όλες τις έρευνες. Αν και δεν είχαμε αναλυτικά στοιχεία για το εκπαιδευτικό υλικό που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκε από τους σπουδαστές, διαπιστώσαμε ότι ο τρόπος οργάνωσης και εφαρμογής των προγραμμάτων με τον οποίο εργάστηκαν για την δημιουργία ενός eportfolio είχε ως στόχο τον προσωπική εμπλοκή, ατομική ή ομαδική στο τελικό προϊόν. Επίσης, καίριας σημασίας ήταν η κριτική σκέψη και η δημιουργικότητα των σπουδαστών καθώς και ο παράγοντας της αλληλεπίδρασης, στοιχεία και τα δύο τύπων δραστηριοτήτων του εκπαιδευτικού υλικού στην εξΑΕ (Λιοναράκης, 2005). Από αυτή την άποψη, η φιλοσοφία ενός εκπαιδευτικού πολυμορφικού πακέτου συνάδει απόλυτα με την φιλοσοφία της δημιουργίας ενός eportfolio καθώς εμπλέκει τους σπουδαστές σε όλες τις φάσεις της δημιουργίας του σε αναζήτηση συνοχής και επιστημονικότητας στη δουλειά τους (πχ. έρευνα της Barbera, 2009), σε εναρμόνιση της προϋπάρχουσας γνώσης με την νέα (έρευνα των Herman & Kirkup, 2008) και τέλος στην επιστημονική ανάπτυξή τους (έρευνα των Mason et al., 2004).

Αν και οι παραπάνω διαπιστώσεις δεν ήταν καθόλου εμφανείς στις έρευνες που παρουσιάσαμε, κρίνουμε από τα αποτελέσματά τους ότι πράγματι το υλικό που δημιουργείται για εξΑΕ περιβάλλοντα μπορεί να δώσει εναύσματα σε σπουδαστές να λειτουργήσουν αναστοχαστικά, συνεργατικά, με περισσότερη αυτογνωσία και αυτοπεποίθηση και τέλος να καταφέρνουν να μπορούν να αποτιμούν την πρόοδό τους και να λύνουν αποτελεσματικά προβλήματα.

2. Σε ότι αφορά την διερεύνηση του δεύτερου στόχου, για την ανατροφοδότηση που παρέχει ο καθηγητής-σύμβουλος και πώς αυτή συνδέεται με τη δημιουργία του eportfolio για αξιολογικούς σκοπούς, διαπιστώθηκε ότι ο ρόλος του καθηγητή συμβούλου ήταν καταλυτικός και κατείχε σημαντική θέση σε όλες τις έρευνες. Πιο συγκεκριμένα, η ανατροφοδότηση που αυτός παρείχε στους εξΑΕ σπουδαστές κατά τη δημιουργία του eportfolio, κατέχει σημαντική θέση για την πρόοδο και την ανάπτυξη των σπουδαστών. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η έρευνα των Kecik et al., (2012) όπου τονίστηκε ότι αν και υπεύθυνοι για τη μάθηση και την προσωπική τους ανάπτυξη είναι οι ίδιοι οι σπουδαστές, εντούτοις, ο καθηγητής σύμβουλος μπόρεσε να αλληλεπιδράσει με τους σπουδαστές πάνω σε θέματα διδασκαλίας και να τους πληροφορήσει για την απόδοσή τους.

Από την άλλη μεριά ωστόσο, ενδιαφέρον είναι το συμπέρασμα της έρευνας των Mason et al., (2004), σχετικά με την βοήθεια που παρείχε το eportfolio στους σπουδαστές να αναλάβουν ευθύνη για την δική τους μάθηση και να μην στηρίζονται αποκλειστικά στον καθηγητή-σύμβουλο. Από αυτή την άποψη το eportfolio δημιουργεί ανεξαρτησία και δεξιότητες μεταγνώσης.

Το σημαντικότερο στοιχείο που μπορεί να εξυψώσει τη θέση του καθηγητή συμβούλου σε ένα εξΑΕ πρόγραμμα είναι κατά τη γνώμη μας η τακτική και ποιοτική ανατροφοδότηση, έτσι όπως παρουσιάζεται στην έρευνα της Barberà (2009). Η μεθοδολογία αυτής της έρευνας, τοποθετεί τον κεντρικό άξονα της δημιουργίας του portfolio στην συνεργατική δόμηση της γνώσης μεταξύ των σπουδαστών και του καθηγητή. Η μέθοδος της φθίνουσας καθοδήγησης από τη μεριά του καθηγητή βρίσκεται στην καρδιά της διαμορφωτικής αξιολόγησης και έχει ως στόχο να βελτιώσει την διδασκαλία και τη μάθηση. Ένα σημαντικό αποτέλεσμα αυτής της έρευνας είναι ο διαφορετικός ρόλος του καθηγητή που μετατρέπεται περισσότερο σε παρατηρητή – αξιολογητή και συντονιστή των ομαδικών συνεργατικών δράσεων.

Σε παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγει και η έρευνα της Powell (2013), τονίζοντας ότι η διάδραση του εκπαιδευτή είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει και υποδηλώνει την απόδοση του σπουδαστή (Van de Pol, Volman & Beishuizen, 2011, όπ.αναφ. στην Powell, 2013) και ότι ο βαθμός της διάδρασης μεταξύ σπουδαστών και εκπαιδευτών είναι ένας ακόμη παράγοντας που ευθύνεται για την τελική απόδοση και επιτυχία του σπουδαστή (Tosh, Light, Fleming, & Haywood, 2005, όπ.αναφ. στην Powell, 2013).

Συμπερασματικά, ο ρόλος του καθηγητή συμβούλου, τόσο καθοριστικής σημασίας για την πρόοδο και ενίσχυση των εξΑΕ σπουδαστών, είναι εξίσου σημαντικός όταν προγραμματιστεί η δημιουργία και η αξιολόγηση των σπουδαστών με ένα eportfolio.

3. Τελευταίος στόχος της έρευνας ήταν η καταγραφή των εμπειρικών ερευνών σε εξΑΕ περιβάλλοντα και η σχέση όλων των προηγούμενων μεταξύ τους αλλά και τα νέα στοιχεία που εισάγονται στην αξιολόγηση των εξ αποστάσεως σπουδαστών. Σύμφωνα με αυτό, τα νέα στοιχεία που παρατηρήσαμε ήταν η αξιολόγηση των σπουδαστών βάσει

δεξιοτήτων (Richter et al., 2011· Pereira et al., 2009), το πρόγραμμα επανένταξης γυναικών στον εργασιακό στίβο (Herman & Kirkup, 2008) και η αναγνώριση της πρότερης μάθησης των σπουδαστών (Conrad, 2008).

Θα ήταν παράλειψη ωστόσο να μην σχολιάσουμε το στοιχείο της μοναδικότητας και της πρωτοτυπίας κάθε έρευνας, καθώς αυτή είχε ένα διαφορετικό πεδίο εφαρμογής. Η έκταση της εφαρμογής του eportfolio στην αξιολόγηση τόσο ευρείας γκάμας προγραμμάτων σπουδών, το καθιστά ελκυστική επιλογή ως τρόπο διδασκαλίας, μάθησης και αξιολόγησης.

Τέλος, η ποικιλία των ευρημάτων καθώς αυτά εκτείνονται από την διαγνωστική έως την τελική αξιολόγηση, από μια ποικιλία επιπέδων σπουδών (προπτυχιακού, μεταπτυχιακού, διδακτορικού επιπέδου) και μια ποικιλία προγραμμάτων σπουδών, από προγράμματα πρακτικής της διδασκαλίας της αγγλικής γλώσσας έως τη δια βίου μάθηση και την εργασιακή επανένταξη γυναικών αποκλειστικά, καθιστούν αυτήν την έρευνα πρωτότυπη και πολύπλευρη.

Ο σημαντικότερος περιορισμός της έρευνάς μας είναι ότι δεν μπορούμε να γενικεύσουμε σε ευρεία κλίμακα αποτελέσματα πιλοτικών ερευνών ώστε να συνάγουμε θεωρητικά συμπεράσματα. Επίσης, σε αυτό συντείνει το γεγονός ότι δεν έχουμε για όλες τις έρευνες αναλυτικά στοιχεία των προγραμμάτων σπουδών των πανεπιστημίων, παρά μόνο εν μέρει τον τρόπο δόμησης των συγκεκριμένων προγραμμάτων στα οποία σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε η έρευνα. Τέλος, τα αποτελέσματα των ερευνών εξετάστηκαν υπό την προοπτική της συνεισφοράς ενός διαφορετικού τρόπου αξιολόγησης σε εξΑΕ περιβάλλοντα και του πώς αυτά εφαρμόστηκαν.

Από πρακτική άποψη η ανάλυση των ευρημάτων μας παρέχει εναύσματα για χρήση από τους καθηγητές συμβούλους σε εξΑΕ προγράμματα, καθώς και σε υπεύθυνους δόμησης τέτοιων προγραμμάτων.

Αν ο πρωταρχικός σκοπός της αξιολόγησης είναι να υποστηρίξει τη μάθηση τότε παρατηρούμε ότι αυτή υποστηρίζεται σε όλες τις έρευνες. Η μάθηση λοιπόν δεν είναι εφικτή χωρίς προσεκτική χρήση πληροφόρησης ποιοτικής αξιολόγησης από τους σπουδαστές. Σύμφωνα με τους Davies & Mahieu (2003), αυτό αντικατοπτρίζεται στον κύκλο της μάθησης του Dewey (1933), το αναστοχαστικό σπινάλ του Lewin (1952), τον στοχαστή επαγγελματία του Schön (1983), την αναστοχαστική ανατροφοδότηση του Senge (1990), και τον κύκλο της ανατροφοδότησης του Wiggan (1993). Συνεπώς, εάν θέλουμε οι σπουδαστές να μάθουν και να εξελιχθούν σε δια βίου, ανεξάρτητους, αυτοκαθοδηγούμενους σπουδαστές, είναι απαραίτητο να συμπεριλαμβάνονται στην διαδικασία της αξιολόγησης έτσι ώστε ο κύκλος της μάθησης να είναι πλήρης.

Το θέμα της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας της αξιολόγησης αυξάνεται όταν οι σπουδαστές συλλέγουν οι ίδιοι αποδείξεις μάθησης και δεν στηρίζεται μόνο στην συλλογή αυτών των στοιχείων από τους καθηγητές. Παράλληλα, αυτό το γεγονός ενισχύει, θα λέγαμε, και την ανάλογη ενδοσκόπηση από τη μεριά των ίδιων των σπουδαστών για τη μάθηση.

Ο Pink (2005) στον οδηγό του για τη «ζωή σε ένα κόσμο γεμάτο από επικοινωνίες», υπογραμμίζει 6 δεξιότητες που θεωρεί απαραίτητες για επιτυχία και τις περιγράφει ως τις ικανότητες που πάντα «περιελάμβαναν μέρος του τι σημαίνει να είναι κάποιος άνθρωπος» (σελ.67). Αυτές είναι: το σχέδιο (ο σχεδιασμός), η αφήγηση (όχι μόνο η επιχειρηματολογία), η αρμονία (όχι μόνο η εστίαση/επικέντρωση), η ενσυναίσθηση (κι όχι μόνο η λογική), το παιχνίδι, και το νόημα (όχι μόνο η συσσώρευση). Αυτά,

αποτελούν την εγγύηση της κριτικής, διορατικής σκέψης. Είναι επίσης οι ίδιες δεξιότητες που απαιτούνται για να δημιουργηθεί ένα επιτυχημένο portfolio μάθησης (όπ.αναφ. στο Conrad Dianne, 2008).

6. Προτάσεις αξιοποίησης και εφαρμογής

Η παρουσίαση, η εμπειριστατωμένη ανάλυση και η φιλοσοφία των δημιουργών των πιλοτικών ερευνών δίνει εναύσματα για υιοθέτηση του eportfolio ως τρόπο εργασίας και αξιολόγησης των σπουδαστών στο ΕΑΠ.

Η φιλοσοφία της αξιολόγησης στο ΕΑΠ μέσω των εργασιών, που συνεισφέρουν ένα ποσοστό 30% στην τελική αξιολόγηση και των τελικών γραπτών εξετάσεων που ολοκληρώνουν την τελική αξιολόγηση, αποτελούν το υπάρχον καθεστώς.

Η ανατροφοδότηση από τη μεριά του καθηγητή-συμβούλου στις γραπτές εργασίες που υποβάλουν οι σπουδαστές δεν συντελεί σε αναθεώρηση της δουλειάς τους και επανυποβολή, κάτι που είδαμε να συμβαίνει στις έρευνες που παρουσιάστηκαν, αλλά συντελεί ως οδηγός για την επόμενη γραπτή εργασία, ως στοιχεία που πρέπει να λάβει υπόψη ο σπουδαστής και να τροποποιήσει στην πορεία των σπουδών του. Επίσης, το στοιχείο του αναστοχασμού και της αιτιολόγησης της δουλειάς των σπουδαστών δεν ζητείται, κάτι που είναι το κομβικό σημείο του eportfolio και που όπως αναλύσαμε συμβάλει καθοριστικά στη διαδικασία της μάθησης.

Από την πλευρά των σπουδαστών, η δημιουργία ενός eportfolio θα τους μάθαινε να είναι πιο αυτόνομοι κατά τη μαθησιακή διαδικασία και να παίρνουν αποφάσεις αυτορρύθμισης της μάθησής τους (Barberà et al., 2006, όπ. αναφ. στο Amaya et al., 2013), ως πιο ενεργοί συμμετέχοντες. Το eportfolio δεν αποτελεί ένα διαδικτυακό εργαλείο ή ένα σύστημα διαχείρισης περιεχομένου αλλά ένα προσωπικό εργαλείο. Είναι μαθητοκεντρικό, καθώς ο ιδιοκτήτης του είναι ο ίδιος ο σπουδαστής. Σαφώς οι χρήστες δεν είναι οι μόνοι συμμετέχοντες σε αυτό αλλά και το ίδρυμα, που είναι υπεύθυνο για την πιστοποίηση των επιτευγμάτων των χρηστών αλλά και οι καθηγητές. Ωστόσο, ο ιδιοκτήτης είναι αυτός που αποφασίζει για το επίπεδο αλληλεπίδρασης που επιτρέπεται στους άλλους συμμετέχοντες (Pitarch, Alvarez, & Monferrer, 2007, όπ.αναφ.στο Amaya et al., 2013).

Οι Prendez & Sanchez (2008) προτείνουν έξι βήματα προκειμένου να εφαρμοστεί το eportfolio στους σπουδαστές. Αυτά περιλαμβάνουν: α) την ενημέρωση από την έναρξη του προγράμματος σε ότι αφορά τη διαδικασία, το σκοπό του portfolio και τα ειδικά κριτήρια δημιουργίας και αξιολόγησής του, β) τον περιορισμό του αριθμού των στοιχείων του, γ) τον ορισμό των κριτηρίων αξιολόγησής του, δ) τη διδασκαλία και διευκόλυνση των διαδικασιών του αναστοχασμού και της αυτοαξιολόγησης. Αυτό είναι και ένα σημαντικό βήμα, καθώς οι σπουδαστές δεν γνωρίζουν συνήθως πώς να τα διαχειριστούν ε) καθορισμός του κατάλληλου χρόνου για το portfolio και τέλος στ) συμβουλές και προετοιμασία των σπουδαστών για την πραγματοποίηση και δημιουργία του portfolio.

Την παραπάνω πρόταση και λογική για την εφαρμογή του eportfolio συναντήσαμε και στην έρευνα της Pereira (2009) που παρουσιάσαμε, καθώς η ίδια θεωρεί ότι τα τμήματα της δομής ενός eportfolio είναι ιδιαίτερα σημαντικά και πρέπει να είναι σαφή για την απόδοση και τη μάθηση των σπουδαστών. Η ίδια προτείνει τα τμήματα της δομής ενός eportfolio να αφορούν: 1) τις δεξιότητες που αξιολογούνται 2) τα κριτήρια αξιολόγησης/βαθμολόγησης 3) την εργασία που αναμένεται να εκτελεστεί και 4) τις

τυπικές απαιτήσεις του προγράμματος. Η δομή που προτείνει η Pereira βρίσκεται σε μεγάλο βαθμό σε συμφωνία με τον τρόπο αξιολόγησης και οδηγιών του ΕΑΠ προς τους σπουδαστές. Από αυτή την άποψη, θα μπορούσε να εκπονηθεί ένα μοντέλο εισαγωγής eportfolio που να ταιριάζει στα υπάρχοντα δεδομένα.

Επίσης, το eportfolio ως αξιολογικό μέσο μπορεί να μειώσει σε μεγάλο βαθμό, αν όχι να εξαλείψει το στοιχείο της αμφισβήτησης της αυθεντικότητας των γραπτών εργασιών μέσω του αναστοχασμού και της αιτιολόγησης των επιλογών για την δημιουργία και συγγραφή μιας εργασίας.

Σύμφωνα με τους Mateo & Sangrà (2007), η πλατφόρμα moodle-την οποία έχει υιοθετήσει και το πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης- διαθέτει πολλές δυνατότητες και τα εργαλεία της επιτρέπουν την ανάλυση όχι μόνο της διαχείρισης της πληροφορίας και της επικοινωνίας αλλά και του πώς συντελείται η μάθηση.

Με λίγα λόγια, το ΕΑΠ διαθέτει τα εργαλεία για την εφαρμογή ή μια πιλοτική ενσωμάτωση αρχικά σε κάποια προγράμματά του, του eportfolio ως αξιολογικό μέσο. Σαφώς κάτι τέτοιο πρέπει να γίνει μετά από προσεκτική εκπόνηση ενός σχεδίου για τους άξονες που αυτό θα περιλαμβάνει και τους στόχους που θα θέτει.

Ένα επιπλέον σημαντικό στοιχείο είναι η ένταξη της Διά Βίου μάθησης σε εξΑΕ προγράμματα με την αναγνώριση και αξιολόγηση της πρότερης μάθησης (ΑΑΠΜ), (Conrad, 2008) και της επαγγελματικής ανάπτυξης και επανένταξης στον εργασιακό στίβο, όπως στην έρευνα των Hegman & Kirkup (2008). Σε ότι αφορά το πρώτο, η αναγνώριση της τυπικής και άτυπης μάθησης και η σχετικότητα με τα τρέχοντα προγράμματα σπουδών σε ένα εξΑΕ Πανεπιστήμιο μπορεί να αξιολογηθεί με ένα eportfolio. Σε ότι αφορά το δεύτερο, η επαγγελματική ανάπτυξη των ενηλίκων Διά Βίου σπουδαστών αποτελεί ζητούμενο στη σύγχρονη κοινωνία της ολοένα και περισσότερο μεταβαλλόμενης εργασιακής πραγματικότητας.

Συμπερασματικά, θεωρούμε ότι η εκπόνηση μιας πιλοτικής εφαρμογής σε ένα πρόγραμμα σπουδών ώστε να μελετηθούν οι λεπτομέρειες και να διερευνηθούν οι απόψεις των χρηστών (σπουδαστών και καθηγητών) είναι κάτι εφικτό στο ΕΑΠ, καθώς διαθέτει όλα τα μέσα και την φιλοσοφία για την υιοθέτηση του eportfolio.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Amaya, P., Agudo, E., Sánchez, H., Rico, M., Hernández-Linares, R. (2013). Educational e-portfolios: uses and tools. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, Vol.93, pp.1169-1173. Ανακτήθηκε στις 29 Απριλίου, 2014 από: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187704281303454X>
- Arter, J. & Spandel, V. (1992). NCME Instructional Module: Using portfolios of student work in instruction and assessment. *Educational Measurement: Issues and Practice*, Vol 11, (1), pp. 36-44.
- Attwell, G. (2007). E-Portfolios – the DNA of the Personal Learning Environment? *Journal of e-Learning and Knowledge society*, Vol.3 (2) pp.39-61. Ανακτήθηκε στις 26 Δεκεμβρίου, 2013 από: <http://www.pontydysgu.org/wp-content/uploads/2008/02/eportfolioDNAofPLEjournal.pdf> ή από: http://je-lks.maieutiche.economia.unitn.it/en/07_02/05Art_attwell_inglese.pdf
- Barberà, H. (2009). Mutual feedback in e-portfolio assessment: an approach to the netfolio system, *British Journal of Educational Technology*, Vol. 40 (2) pp. 342-357. Ανακτήθηκε στις 18 Δεκεμβρίου, 2013 από: <http://eprints.uoc.edu/research/handle/10363/544>
http://eprints.uoc.edu/research/bitstream/10363/544/1/03_mutaul-feedback_bjet_2008.pdf
- Barberà, E. & Ahumada, M. (2007). Assessment of Research Competences Using e-Portfolio. In Bernath, U. & Sangrà, A. (Eds). *Research on Competence Development in online Distance Education and E-learning*. Oldenburg: BIS-Verlag der Carl Von Ossietzky Universität Oldenburg.

- Barrett, H. (2000). Electronic teaching portfolios: Multimedia skills + portfolio development=powerful professional development. Ανακτήθηκε στις 10 Νοεμβρίου, 2013 από: <http://electronicportfolios.com/portfolios/site2000.html>
- Barrett, H., (2004). Professional Development for Implementing Electronic Portfolios. Ανακτήθηκε στις 25 Οκτωβρίου, 2013 από: <http://electronicportfolios.com/teachers/profdev.html>
- Barrett, H. C. (2005). *Eportfolios for Learning*. Ανακτήθηκε στις 25 Οκτωβρίου, 2013 από: <http://blog.helenbarrett.org/p/resources.html>
- Barrett, H. C. (2007). White Paper: Researching Electronic Portfolios and Learner Engagement. The REFLECT Initiative. *Journal of Adolescent & Adult Literacy, Vol.50*, (6), pp.436-449. Ανακτήθηκε στις 25 Οκτωβρίου, 2013 από: <http://electronicportfolios.com/portfolios/JAAL-REFLECT3.pdf> και <http://www.taskstream.com/reflect/whitepaper.pdf>
- Birgin, O. & Baki A. (2007). The Use of Portfolio to Assess Student's Performance. *Journal of Turkish Science Education, Vol. 4* (2), pp. 75-90.
- Brandes, G.M. & Boskic, N. (2008). Eportfolios : From description to analysis. *International Review of Research in Open and Distance Learning, Vol.9* (2). Ανακτήθηκε στις 6 Δεκεμβρίου, 2013 από: <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/502/1041>
- Buttler, P. (2006). A Review Of The Literature On Portfolios And Electronic Portfolios. Ανακτήθηκε στις 10 Νοεμβρίου, 2013 από: <http://akoaootearoa.ac.nz/download/ng/file/group-996/n2620-eportfolio-research-report.pdf>
- Buzzeto-More, N. (2010). Assessing the efficacy and effectiveness of an E-portfolio Used for Summative Assessment. *Interdisciplinary Journal of E-learning and Learning Objects. Vol.6* (1), (61-85) Ανακτήθηκε στις 6 Νοεμβρίου, 2013 από: <http://www.ijello.org/Volume6/IJELLOv6p061-085Buzzetto691.pdf>
- Challis, D. (2005). Towards the mature ePortfolio: Some implications for higher education. *Canadian Journal of Learning and Technology, Vol. 31*(3), online version. Ανακτήθηκε στις 10 Νοεμβρίου, 2013 από: <http://cjl.t.csj.ualberta.ca/index.php/cjlt/article/view/93/87%20>
- Conrad, D. (2008). Building knowledge through portfolio learning in prior learning assessment and recognition, *The Quarterly Review of Distance Education, Vol.9* (2), pp.139-150.
- Davis, A., & Le Mahieu, P. (2003). Assessment for learning: reconsidering portfolios and research evidence. In M. Segers, F. Dochy, & E. Cascallar (Eds.), *Innovation and Change in Professional Education: Optimising New Modes of Assessment: In Search of Qualities and Standards* (p.141-169). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. Ανακτήθηκε στις 18 Μαρτίου, 2014 από: http://link.springer.com/chapter/10.1007/0-306-48125-1_7
- Fourie, I. & Van Niekerk, D. (2001). Follow-Up on the Portfolio Assessment a Module in Research Information Skills; an Analysis of its Value. *Education for Information, Vol. 19*(2), pp.107-126.
- Herman, C., & Kirkup, G. (2008). Learners in transition: the use of ePortfolios for women returners to science, engineering and technology. *Innovations in Educations and Teaching International, 45*(1), pp.67-76.
- Kecik, I., Aydin, B., Sakar, N., Dikdere, M., Aydin, S., Yuksel, I., & Caner, M. (2012). Determining the feasibility of an e-portfolio application in a distance education teaching practice course. *The International Review of Research in Open and Distance Learning, 13*(2), 160-180. Ανακτήθηκε στις 25 Ιουνίου 2013 από: <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/1160>
- Kimball, M. (2005). Database e-portfolio systems: A critical appraisal. *Computers and Composition, vol. 22*(4), pp.434-458.
- Klenowski, V., Askew, S., & Carnell, E. (2006). *Portfolios for learning, assessment and professional development in higher education*. Assessment and Evaluation in Higher Education, Vol. 31(3), pp.267-286. Ανακτήθηκε στις 3 Νοεμβρίου, 2013 από: <http://www.acsb.ca/documents/Portfolios%20for%20learning,%20assessment%20and%20professional%20development%20in%20higher%20education.pdf>
- Mason, R., Pegler, C. and Weller, M. (2004). E-portfolios: an assessment tool for online courses. *British Journal of Educational Technology, 35*, pp.717-727. Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου 2013 από : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8535.2004.00429.x/abstract;jsessionid=A56A6D65CFACC81EEAB8706FDA4BCF4C.f01t01?deniedAccessCustomisedMessage=&userIsAuthenticated=false> διαθέσιμο αρχείο pdf από researchgate.net

- Mateo, J., Sangrà, A. (2007). Designing online learning assessment through alternative approaches: facing the concerns. Ανακτήθηκε στις 26 Δεκεμβρίου, 2013 από: <http://www.eurodl.org/index.php?tag=94&article=299&article=294>
- Pereira, A., Oliveira, I., Tinoca, L., Amante, L., Relvas, M., Pinto, M., Moreira, D., (2009). Evaluating Continuous Assessment Quality in Competence-Based Education Online: The Case of the E-Folio. *European Journal of Open, Distance and E-Learning*, n2 2009. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου, 2013 από: <http://eric.ed.gov/?id=EJ911767>
- Powell, T. (2013). The importance of assessments: How portfolios can impact students' self-efficacy and comprehension in an online graphic design course. Ph.D., Capella University, 2013. Online submission to ERIC. Ανακτήθηκε στις 5 Νοεμβρίου, 2013 από: <http://eric.ed.gov/?id=ED543853> ή <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED543853.pdf> ή <http://gradworks.umi.com/35/54/3554944.html>
- Prendez, M., Sanchez, M., (2008). Portafolio electronico: posibilidades para los docents. *Pixel Bit.Revista de Medios y Comunicacion*. Vol. 32, pp. 21-34
- Smith, K., & Tillema, H. (2003). Clarifying different types of portfolio use. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, vol. 28 (6), pp.625-648.
- Valencia, S.W., (1990). A portfolio Approach to Classroom Assessment: The Why's, What's, and How's. *The Reading Teacher*, Vol. 43(4), pp. 338-340.
- Vrasidas, C. (2000). Constructivism versus objectivism: Implications for interaction, course design, and evaluation in distance education. *International Journal of Educational Telecommunications*, 6 (4), 339-362
- Wade, A., Abrami, P.C., & Sclater, J. (2005). An electronic portfolio to support learning. *Canadian Journal of Learning and Technology*, vol.31 (3), online version Ανακτήθηκε στις 3 Νοεμβρίου, 2013 από: <http://www.cjlt.ca/index.php/cjlt/article/view/94/88>
- Zawacki-Richter, O., Baecker, E., & Hanft, A. (2010). Validation of competencies in e-portfolios: A qualitative analysis. *The International Review of Research in Open and Distance Learning*, 12(1), 42-60. Ανακτήθηκε στις 24 Νοεμβρίου, 2013 από: <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/893/1671>